

NAZNAKE TEMELJA I GRAĐE ZA KRŠĆANSKU DUHOVNOST PRIRODE

«Tko nije prosvijetljen sjajem stvorenih stvari, slijep je; koga ne bude glasni pozivi prirode, gluh je; tko zadivljen čudom prirode ne hvali Boga, nijem je; koga ovi znakovi u svijetu ne upućuju na Boga, glup je. Otvori stoga svoje oči, prikloni im svoje duhovno uho, razveži jezik i otvori svoje srce kako bi u svim stvorenjima otkrio svoga Boga, kako bi ga čuo, hvalio i ljubio... da se ne bi čitav krug zemaljski podigao protiv tebe» (Bonaventura, *Itinerarium*, I, 15; *Opera Omnia*, 229.).

Mogli bismo reći da je ovaj tekst sv. Bonaventure sažetak srednjovjekovne teološke misli o stvorenom. Uz Knjigu riječi Božje, Sveto pismo, posrednik ljudske spoznaje i iskustva Boga jest i «knjiga» stvorenoga. U jednoj istoj riječi Bog izriče sebe i ono što je stvorio («uno eodemque verbo»), kako se izrazio Anselm Canterburyjski. Stvorenje je riječ Riječi («verbum Verbi») a sve stvari riječ u Riječi i od Riječi («verba in Verbo et de Verbo»). To je zapravo izrečeno u prologu Ivanova evanđelja.

Unatoč tijesnoj povezanosti Boga i stvorenoga, stvorenje ostaje posve «drugo» naspram Boga, radikalno drugo kao što je Bog radikalno drugo naspram stvorenju. Unatoč tome, stvorenje je stvarni izričaj Boga. Sam se Bog pokazuje u stvorenju. Sam Bog se daje stvorenju – sam Bog, a ne nešto što bi bilo različito od Boga (usp. Rim 1,19). Sam se Bog objavljuje stvorenju i u stvorenju. On mu se daruje i daruje mu spoznaju o Sebi.

To je ono što možemo nazvati temeljnim blagoslovom Božjim. Blagoslov se sastoji ponajprije u spoznaji Boga u stvorenome. Stvoreno je sredstvo Božje objave. Bez ovakve spoznaje svijet postaje bezbožni svijet. Posljedično, to je osnova čovjekove bez-božnosti, jer i čovjek, iako «kruna stvorenja» ipak je u redu stvorenoga – stvorenje. Ako odnos prema stvorenom ne uključuje odnos prema Bogu, a čovjek i dalje ima odnos prema Bogu, taj Bog je izvan-svjetski Bog. Gdje je svijet bez Duha, i Duh bez svijeta, logična posljedica jest bez-božno poimanje i jednoga i drugoga. «Zaborav Boga» možemo pripisati «zaboravu stvari» i «zaborav stvari» «zaboravu Boga». Gubitkom strahopoštovanja prema stvorenom gubi se spoznaja Boga u stvorenom. Gubitkom spoznaje Boga u stvorenom, gubi se strahopoštovanje pred stvorenim. Stvoreno postaje puki objekt ljudskih «potreba». Dezintegracija ovog međudnosa temeljni je uzrok ekološke krize. Posljedice te dezintegracije gotovo je proročki označio sv. Bonaventura, u gore navedenom tekstu, upozoravajući na opasnost da se «čitav krug zemaljski» podigne protiv čovjeka. Danomice smo svjedoci sve češćih i snažnijih «ustanaka prirode» protiv čovjeka. Njima možemo pripisati «obrambenu»,

«osvetničku» ili pak upozoravajuću narav. No, to «proroštvo» istovremeno ukazuje na mogući put «izmirenja». To je put reintegracije koji, već nas iskustvo uči, ne vodi samo kroz znanstvenu spoznaju jer se pokazalo da je čovjek zlorabio znanstvena i tehnička dostignuća ili su, pak, izmahnula njegovoj kontroli. Teško će se ostvariti reintegracija spomenutih odnosa bez duhovnosti, jer zapravo je duhovnost ono što nazivamo spoznajom srcem. To se suvremenom čovjeku na ovom stupnju razvitka znanosti i tehnologije može činiti ludošću. Međutim, postaviti nam je pitanje nismo li već došli do granice na kojoj se život može spasiti samo «ludošću srca», kao što se Bogu Svemogućemu svidjelo spasiti svijet «ludošću križa».

«Ludost srca» ipak nije pokušaj povratka u predznanstvenu i predtehnološku eru. Nema povratka unatrag. Ali samo onaj tko polazi od vrijednosti samih stvorenja, kome premisa nije dobitak i lagoda, može razvijati znanost i tehniku koji će biti u službi života, a ne u službi njegova zatiranja.

Strastvena vjera sv. Franje u jedinstvo stvorenja

Gotovo sve što je sv. Franjo radio i što je govorio bilo je prožeto vjerom u jedinstvo stvorenja. Puno toga je bilo «neobično» njegovim suvremenicima. Prosvjetiteljima, pak, njegov je način bio nelogičan, «neprosvjetljen». Odvaži se upoznati (*sapere aude*), glasilo je Kantov prosvjetiteljski moto. Danas kad govorimo i o *emocionalnoj inteligenciji* ne možemo se ne prisjetiti onoga što Paskal piše o odnosu srca i uma u kontekstu spoznaje: «Srce ima svoje razloge, potpuno nepoznate glavi. Razum ima svoj način razboritosti, dok je razboritost srca drukčija». Franjo se odvažio spoznati, ali ne samo glavom već i srcem. Stoga je otkrio da u ovom svijetu postoji «fluid» «s one strane svijeta», postoji Ljubav roditeljica svega, Ljubav uzdržateljica i objediniteljica svega ovostranoga.

U svojoj Oporuci Franjo piše kako mu je Bog bio izvorom svega. Predao se Bogu, odvažio se na «ludost» iz ljubavi prema Ljubavi, bio pokrenut do suza «jer Ljubav nije ljubljena». Odrekao se posjedovanja bilo čega, jer čitav je svijet bio njegov dom (samostan). «Vratio se prvotnoj nevinosti» (Ćelano). U Zeffirellijevu filmu pojavljuje se kao predsmrtni čovjek, prirodan, slobodan, nesputan odječom ide u zalazak sunca kako bi obnovio izgubljeni raj («oplijenio samog sebe», usp. Fil 2, 6-7). Njegova izvorna osobnost bila je frustrirana konvencionalnim uzorcima. Zato napušta sve: i trgovinu i vojsku i vlastitu obitelj. Napuštajući sve, prema evanđeoskoj logici, obećanju, zadobiva sve: čitav svijet postaje njegovom obitelji, sva stvorenja mu postaju braćom i sestrama, otkriva srodstvo sa svime. U predanju svemu, što se očitovalo u služenju braći ljudima i svim stvorenjima, ostvaruje jedinstvo sa svime. Usporedo s njegovim osjećajem univerzalnog bratstva sa svim stvorenjima, ide i njegova praktična svijest

individualnosti svih stvari. Totalno prihvaćanje svoje «podsvijesti» o jedinstvu sa svim stvorenjima dovodi ga do više razine svijesti o jedinstvenosti vlastite osobnosti. Svijest o cjelovitosti svega i o jedinstvenosti vlastite osobnosti u izravnoj su proporcionalnosti. Stoga se može reći da njegova stigmatizacija dolazi istovremeno iznutra i izvana. Svijest o sebi i svijest o Bogu u sebi u Franji su bile u intimnom odnosu.

Taj njegov put nije bio nimalo romantičan. Mističnom iskustvu u Spoletu, 1205., prethodilo je zarobljeništvo i bolest. To mistično iskustvo, koje je konzumiralo čitav njegov život, slijedila je noć tapkanja za Božjom voljom: popravljjanje crkvice sv. Damjana i spoznaja da se poziv ne odnosi na to; napuštanje očinskoga doma; zagrljaj i poljubac s njemu najodratnijim – s gubavcem; višemjesečno zalaženje u pećine oko Asiza kako bi izvikao muku svoga obraćenja. Bila je to borba na život ili smrt. Borba je rezultirala smrću «starog čovjeka» i rađanjem novoga. Ni «novi Franjo» nije bio oslobođen borbe. Originalnost njegove borbe sastoji se u imitiranju Krista. Franjo se želio poistovjetiti s Kristom, ali nikada se nije pozivao na poistovjećenost s Njim. Samo je mistično participirao u životu Raspetoga. No, Franjino iskustvo milosti nije samo «duhovna» stvarnost, jer čovjek nije samo duhovna stvarnost, već i materijalna, psihička, emocionalna, imaginativna. Njegovo nastojanje da se poistovjeti s Kristom bilo je nastojanje oko vlastita integriteta. A čovjekov integritet ne ostvaruje se bez odnosa: odnosa prema Bogu, odnosa prema čovjeku i prema svim drugim Božjim stvorenjima.

Kulminaciju svog mističnog iskustva jedinstva Boga i stvorenoga Franjo doživljava u kulminaciji životne agonije. Njegovo vrlo krhko zdravlje, 1225. pogađa i teška bolest očiju koja rezultira sljepilom. Slijep, Franjo pjeva svoj Hvalospjev stvorenja. Time istovremeno potvrđuje i opovrgava pučku uzrečicu prema kojoj je «ljubav slijepa». Franjo je doista mistik koji se bezuvjetno zaljubio. «Slijepo» je poslušan volji Očevoj – «budi volja Tvoja». Iako je Franjo slavio Boga u svakom obliku pojavnosti ovozemaljske stvarnosti, on ga slavi ne prvotno i samo zato što je svijet takav kakav jest, već što uopće jest, a jest Božjom voljom. Za takav «pogled» na svijet nisu potrebne tjelesne oči. Kroz «duhovne oči» u srce ulazi čitav svijet. Srce postaje mikrokozmos. Okretanjem pogleda na kozmos u vlastitom srcu prestaje potreba tjelesnog vida. Time se na jedan način čovjek oslobađa napasti želje za posjedovanjem. Kozmos u srce može stati i opstati samo u ljubavi. A ljubav je zapravo pjesma kozmosa, pjesma stvorenja, Franjin Hvalospjev stvorenja. Mogli bismo reći da je ljubav oslijepila sv. Franju. Ljubavlju je sabrao čitav kozmos u svoje srce i s njim ostvario tajanstvenu i jedinstvenu komunikaciju. Sa stvorenjem se u njegovo srce uselio i Stvoritelj, ili pak, možda još bolje rečeno, sa Stvoriteljem su se u njegovo srce uselila i sva stvorenja. Tjelesne oči su mu postale nepotrebne. Time je prestao svaki oblik napasti za posjedovanjem. Ali istovremeno, možda paradoksalno, iz tog stanja oslobođene ljubavi,

Franjo je vidio sve, ne samo u sebi nego mu je ljubav omogućila da vidi svako stvorenje iz njega samoga, iz njegove nutrine. Zato je mogao ispjevati hvalospjev zahvalnosti i pohvala Stvoritelju za sva stvorenja i sa svim stvorenjima.

Franjo se duhovnim interniziranjem materijalne stvarnosti nije odvojio od nje. On ostaje «vjeran zemlji». Svoj osjećaj jedinstva sa stvorenjima potvrđuje svojom željom, izraženom nekoliko dana prije smrti, da ga legnu na zemlju. Ležeći na zemlji pjeva *Hvalospjev stvorenja* i dodaje kiticu o *Sestrici smrti*. Moli braću da ga kad umre gola polože na zemlju i da ga tako ostave jedno vrijeme. Tako je na rukama svoga duha, koji je bio spreman za susret sa Stvoriteljem po smrti koju je očito slutio, htio ponijeti i prikazati čitavu ovozemaljsku stvarnost Bogu na slavu.

Franjino pomirenje suprotnosti i ujedinjenje alternativa

Nije baš sve o Franji atraktivno. Njegov negativan odnos prema vlastitom tijelu nespojiv je s njegovom ljubavlju prema drugim ljudima i drugim Božjim stvorenjima pa u najmanju ruku zbunjuje. Njegovo ispričavanje «bratu magarcu», kako je nazivao svoje tijelo, ne opravdava ekscese koje je činio prema njemu. Ipak, ova nas paradoksalnost dovodi bliže njegovu karakteru koji ga čini «čovjekom među svecima», kako se izrazio Paul Gallico u svom djelu o sv. Franji, *Malo čudo*. Naime, svece se, kako primjećuje Francois Mauriac, često oslikavalo više kao anđeoska nego ljudska stvorenja. To je razlog neuspjeha brojnih romanopisaca u portretiranju svetačkih likova. Svetost ne isključuje srušenost ljudskih elemenata. Naprotiv, ona to dopušta, dapače i pretpostavlja. Milost uspijeva koegzistirati s grijehom, nedostacima i neuspjesima. Ona pretpostavlja narav i uspijeva je učiniti vrijednom ljubavi unatoč nedostacima i grijesima. Možda upravo spomenute paradoksalnosti u Franjinu karakteru i životu objašnjavaju činjenicu da je on kao katolički svetac voljen među ljudima različitih životnih opredjeljenja i osiguravaju mu istaknuto mjesto u društvu svetih, «čovjek među svecima».

U tom svjetlu treba vidjeti i Franjino radikalno siromaštvo. Nije Franjo svojim siromaštvom odbacivao ovaj svijet i njegove vrijednosti. Siromaštvo je bilo način Franjina izražavanja svog odnosa prema Bogu. Svoj život doživljava kao dar Božje ljubavi. Jednako tako vidi i sva druga stvorenja. Iz spoznaje da je stvorenje, zaključuje kako njegovo značenje nije u potpunosti utemeljeno u njemu samome već prvotno u Stvoritelju. To ga dovodi u specifičan odnos prema stvorenjima. Vrijednost stvorenja jednako tako je utemeljena u Bogu pa je on brat među mnogom braćom i sestrama. Stoga je odricanje od vlasništva posve logična posljedica takvog odnosa. Takvo poznavanje samog sebe omogućilo je Franji specifično poznavanje i komunikaciju sa svim drugim stvorenjima, živim i neživim.

Franjo pomiruje suprotnosti: ovaj svijet – onaj svijet; akcija – kontemplacija; priroda – milost; savjest – zakon; sloboda – autoritet. Ti odnosi za Franju nisu suprotnosti ili alternative. Oni se stapaju u jedinstvo. Ljudskost i svetost u njegovu život nisu samo bile proporcionalne već i međusobno izmjenjive. Izvornost Franjina odnosa prema prirodi sastoji se u uspješnoj sintezi između unutarnjega i vanjskoga. Njegovi životopisci naglašavaju njegovu sposobnost duboke empatije sa svim stvorenjima. Možemo reći da je osjećao srce svake stvari. To mu je omogućilo dešifrirati ontološku poruku svakog stvorenja: međusobno srodstvo i povezanost s Ocem. Franjo nije živio samo u djetinjem (sinovskom) odnosu prema Ocu. On je iz tog odnosa razvio teološki zaključak: ako smo mi djeca Božja, onda smo također braća i sestre. Tako Franjo otkriva srodstvo sa svakim stvorenjem, živim i neživim, bez iznimke. Njegov odnos prema njima, ispunjen jedinstvenom nježnošću, kako izvještavaju njegovi životopisci, ne ostaje samo na vanjskoj relaciji prema njima. On ih nosi u sebi kao simbole i arhetipe potpune integracije.

Mistično iskustvo u stvaralačkom susretu sa stvarnošću

Postoje iskustva koja se jednostavno ne mogu komunicirati. Ono o čemu se ne može govoriti, o tome se jednostavno šuti. Ali takva iskustva manifestiraju sama sebe. Sama manifestacija tih iskustava jest ono što nazivamo mističnim. Postoje iskustva koja nije nemoguće komunicirati, ali ih ne možemo komunicirati «običnim» jezikom. Većina ljudi se ipak mora pomiriti s nemoću pronalaženja pravog izričaja ili jezika kako bi opisali određena iskustva. Međutim, to ne znači da su oni prikraćeni mogućnosti samog mističnog iskustva.

Pojam mističnoga označava tajnu. U svakodnevnoj uporabi pojmom *mistično* ili *tajanstveno* izriče se nemogućnost objašnjenja određene stvari ili pojave racionalnim mogućnostima ili pak nešto što je običnim smrtnicima skriveno. Tim istim pojmovima može se izreći i zanimanje za pojedinu osobu, stvar ili pojavu zbog nečega osobitog što ona «skriva»: «Ima nešto tajanstvenoga, misterioznoga» na dotičnoj osobi, stvari ili pojavi. Ali pojam mističnoga ne iscrpljuje se, i ne mora imati prvotno značenje u opisu onoga što prelazi razumske mogućnosti čovjeka. Tim se pojmom može izreći i izriče stvarnost svake spoznaje, tj. da svaka spoznaja u sebi sadrži nešto neograničenoga, dakle tajanstvenoga. Ali ne radi se samo o granicama i sadržajima spoznaje, radi se o samoj stvari. Ni kod stvari, odnosno bića, svega onoga što postoji, nije mističan samo oblik i način postojanja, već je mistično da uopće postoje. Stoga se u susretu sa svakim oblikom postojanja događa susret s tajanstvenim. Svaki oblik postojanja mjesto je mističnoga iskustva. To je ona druga strana stvarnosti do koje prije dolazimo srcem nego umom. Umom otkrivamo strukture stvarnosti, a srcem spoznajemo da iza struktura

stvarnosti ne vlada apsurd praznine, već životni odnos uspostavljen i održavan Ljubavlju. Srce je veza odnosa s Ocem svega stvorenoga. Ova «spoznaja» ili stav pokreće odnose u kojima je susret izvor radosti i ostvarivanje «obiteljskog» zajedništva – roditelja i djece, «braće» i «sestara», kako je sv. Franjo doživljavao i nazivao svako stvorenje. Ovakvi odnosi su aktivni. Oni pokreću na djelovanje. Pokretač im je ljubav, način djelovanja nježnost, skrb i predanost, a učinci zaštita života.

U ovakvom iščitavaju čovjekove strukture satkane od duha i tijela duh se ne poima kao suprotnost tijelu. Pojam duha prije označava cjelokupnog čovjeka. U hrvatskom jezičnom izričaju to još možemo naći u «broju duša», «popisu duša» u župi ili mjestu, pri čemu se misli na broj ili popis stanovnika ili vjernika. U svom značenju pojam duha se odnosi na životnu energiju, na smisao života, jer duh je nositelj i jamstvo njegova smisla. Zato su duhovnost i mistika kao leće kroz koje život u svim njegovim odnosima vidimo u cjelovitosti i sakralnosti.

Ovakav mistični pogled na stvarnost nije rezerviran samo za mali broj svetaca. Mistika je dimenzija ljudskog života dostupna svim ljudima ukoliko se odvaže na pogled u vlastite dubine. Jer misterij je «nikada posljednja riječ» o vlastitoj egzistenciji. Okretanje vlastitim dubinama ključna je točka u procesu integracije nutarnjega i vanjskoga, ega i kozmosa. To je početak kraja otuđenja od svijeta. Tim se pogledom razvija osjećaj za bogatstvo kojim je obdaren svaki čovjek i svako drugo stvorenje. Taj se pogled izoštrava za uočavanje složenosti, sklada i veličanstvenosti na širokim obzorjima kozmosa. Usavršavanjem mističnog pogleda proporcionalno se integriraju sve čovjekove dimenzije, njegova prirodnog okruženja i čitavog kozmosa. Integracija znači povećavanje bogatstva različitosti. To bismo mogli nazvati procesom duhovne evolucije čovjekova odnosa prema stvorenome u kojem se otkriva druga strana naravi prirode: Božja nazočnost. To se uvijek i iznova izriče u različitim kulturološkim obrascima, religijskim kozmologijama, što možemo nazvati supstratom onoga što religiju čini «vječnom». A. Malraux izrekao je to ovako: «21. stoljeće ili će postati religioznim ili ga uopće neće biti».

Religijska kozmologija, tj. diskurs o svijetu koji nema znanstvenih ambicija već je usmjeren na stvaranje cjelokupne slike svijeta kako bi ga postavio u odnos prema Bogu, u zapadnoj tradiciji ima arhetip u jedinstvenom odnosu sv. Franje Asiškoga prema prirodi. Izvornost Franjina pristupa sastoji se u uspješnoj sintezi vanjske i nutarnje ekologije. Zato je on nazvan osnivačem «kozmičke mistike». Svojom pjesničkom dušom Franjo je mogao osjetiti bilo, srce svih stvari. Drugim riječima, uspjelo mu je dekodirati ontološku vrijednost stvorenoga i fascinirajući međuodnos stvorenoga sa Stvoriteljem, uključujući i čovjeka. To «Asiško Sunce», kako je Dante nazvao sv. Franju, može zasjati našem stoljeću životnim zrakama iscjeljenja potrganih odnosa čovjeka s prirodom i s Bogom.

Molitva kao način postojanja i sredstvo pobratimstva lica u svemiru

U prethodnim tekstovima istaknuli smo Franjinu strastvenu vjeru u jedinstvo svega stvorenoga i njegovo pomirenje suprotnosti, tj. proces integracije «vanjske i nutarnje ekologije». Iz čitavog procesa izgradnje Franjine odnosa prema stvorenjima jasno je da stvorenja nisu bila Franjin put do Boga. Upravo obrnuto. Franjin odnos s Bogom rezultirao je njegovim jedinstvenim odnosom prema stvorenjima. Franjo je u odnosu s Bogom, u izravnom razgovoru s njim, u molitvi čuo onaj božanski «da» vlastitom postojanju. Toma Čelanski kaže da se Franjo znao toliko usredotočiti na ono što je molio da se sam pretvorio u molitvu. Za njega je molitva bila oblik postojanja, a tek onda sredstvo odnosa. On najprije ostvaruje sam početak Gospodnje molitve: «Oče naš», čime je Isus naučio svoje učenike najprije načinu postojanja (oni su djeca Oca Nebeskoga), a potom njihovim međusobnim odnosima i odnosu s Ocem (otпусти nam duge naše...).

Izgrađena svijest o vrijednosti vlastitog postojanja ne može isključiti vrijednost drugih koji svoju vrijednost crpe iz istog, zajedničkog izvora – Oca Nebeskoga. Zato molitva, koja je prije svega izraz načina vlastitog postojanja, ne povezuje samo s Bogom već i sa svima drugima za koje jednako vrijedi potvrdni božanski «da». Način postojanja, ili molitva u kojoj se čovjek osjeti potvrđenim i prihvaćenim ne može ne uključiti sve druge: ljude, životinje, biljke, sva živa i neživa stvorenja. Takva je molitva zapravo ponavljanje Božjeg «da» koji dopire do svakog stvorenja. On izaziva zajednički «amen» izvoru svoga postojanja – Bogu. Tako se molitva pretvara u kozmičku potvrdu, slavlje Boga. Stoga molitva nikada ne može udaljavati od stvorenja. Gdje se molitva smatra udaljavanjem od stvorenja, ona nije molitva. U najboljem slučaju, ona može biti introspekcija, a u najgorem izraz sebičnosti kojoj je posljedica nebriga za stvorenja. U molitvi otkrivamo svu složenost svijeta u koju smo i mi utkani. Svijet postaje naš dom. Sudbina našeg doma postaje našom vlastitom sudbinom. Nema prazna prostora između nas i drugih, između ljudskih bića, zemlje i zraka. Ono što je ljudsko, «humano», to je i zemaljsko («humus»). To je ono što njegovo biće čini univerzalnim, kozmičkim. To je ono što je bio sv. Franjo – homo universalis, čovjek koji se ujedinio s čitavom stvarnošću.

Molitveni čovjek, kontemplativni čovjek voli stvorenja, voli ih onakvima kakva ona jesu, jer mu ona progovaraju onim istim božanskim «da» koji čuje za svoje postojanje. Zato svako stvorenje postaje bratom i sestrom. Molitva zato nije i ne može biti bijeg u idealni svijet. Franjo je napustio «svijet» kao mjesto bez-Boga, bez-božni svijet, tj. svijet u kojem je čovjek stao na mjesto Boga kao gospodar drugih ljudi ili posjednik drugih stvorenja. Napuštanje toga «svijeta» omogućilo mu je potpuno sjedinjenje s njim, prema logici Kristova odnosa prema životu: Tko pokuša život svoj

spasiti, izgubit će ga, a tko ga poradi mene izgubi, imat će život u punini. Takvo «odricanje» od svijeta čini čovjeka sličnim Bogu jer se suobličuje Božjoj ljubavi prema stvorenjima: Bog je onaj koji daje da njegovo sunce grije i kiša pada dobrima i zlima. Svako stvorenje ima svoju vrijednost. Stoga je najveći izazov kršćanstvu voditi pojedinca do njegovih vlastitih dubina i pokazati kako su one Bogom priznate i kako njihovo bogatstvo može biti stavljeno u službu svih stvorenja. Takva kršćanska molitva i kontemplacija škola je svekolike komunikacije – čovjeka s Bogom, s drugim ljudima i s prirodom. Stvorenja nas, dakle ne «rastresaju» u molitvi. Molitvom ih uvodimo u zajedništvo s Bogom, postaju Božjim glasonošama, navjestiteljima Božje dobrote i mjesto slavljenja Boga. Stvorenja su, kao i ljudska bića, slike i tragovi Božji. Tako shvaćena molitva nije samo sredstvo opuštanja ili izgradnje mira, sredstvo osobnog odnosa s Bogom, već politička aktivnost. Ona otkriva našu obvezu sudjelovanja u uspostavljanju pravednijih i miroljubivijih odnosa u svijetu, kako na lokalnoj tako i na međunarodnoj razini, iz čega se nikako ne može isključiti Božje djelo u prirodi.

Združenost zemaljskoga i nebeskoga u *Hvalospjevu stvorenja sv. Franje*

Hvalospjev stvorenja sv. Franje predstavlja izričaj iskustva temeljnog jedinstva i povezanosti čovjeka s čitavom stvarnošću. To je sažetak iskustva u kojemu je registriran glas ljudske nutrine pokrenut odnosom prema stvorenjima. Primjer je to pretakanja mističnog iskustva u poetski izričaj. No, ne mora svatko pisati poeziju, ali svatko može ostvariti kontemplativni odnos, jer svatko na svoj način doživi poziv vlastite nutrine da se približi ili zaroni u misterij jedinstva.

Nutrina sv. Franje pokrenula ga je prema Bogu kao čistom misteriju. Međutim, uz tu svijest o Bogu kod Franje je jednako snažno prisutna svijest o dubokoj bliskosti s njim u Isusu Kristu. «Svevišnji», «svemožni», «najuzvišeniji», «nevidljivi», «neopisivi», «neshvatljivi» Bog Franji postaje «Brat» u Isusu Kristu. Fasciniranost tom spoznajom Franjo je izrazio na mnogo načina i mjesta, između ostalog i u Pismu svim vjernicima gdje uzvikuje: Kako je sveto i ljupko, kako milo i ponizno, kako miroljubivo, veselo, ljubazno i čeznutljivo iznad svih stvari, imati Brata. Tako Franjin vjernički stav prema Bogu stoji u polaritetu između veličanstvene, čovjeku nikad posve dostupne svetosti Boga i čudesnosti njegove blizine u Isusu Kristu, djetetu iz Betlehemske jaslje, žrtvenom «Janjetu» na Kalvariji. Slika Boga u Isusu Kristu nadilazi sve druge slike o Bogu. U njoj se združuje božansko i ljudsko. Ona povezuje nebesko i zemaljsko.

Mističnost riječi «Brat» za Isusa Krista obuhvaća mističnost svega što Franjo naziva «bratom» i «sestrom»: voda, zrak, vatra, zemlja, sunce, cvijet, stablo, mrav...

Pojam bratstva i sestrinstva nadilazi sve barijere i postaje primarno duhovnim odnosom utemeljenim na priznanju zajedničkog izvora, Boga. Taj Franjin kristocentrični odnos prema prirodi postaje raspoznatljivom označnicom franjevačke teologije apsolutnog primata Kristova utjelovljenja kojoj je začetnik franjevački teolog Duns Scotus. Naime, Duns Scotus razlog Kristova utjelovljenja ne vidi u grijehu, tj. potrebi otkupljenja, već u konzumaciji Božje ljubavi prema stvorenome. Isus bi se utjelovio i da Adam nije sagriješio.

Franjo se u ime sve «braće» i «sestara» i sa svima njima obraća Ocu. Franjo svoj Hvalospjev ne počinje slučajno s Bratom suncem. Simbolika «Brata» sunca najrječitija je usporedba s «Bratom», Isusom - Mladim suncem, Suncem pravde, itd. Sunce mu je istovremeno i simbol čežnje za Bogom, za nebeskom stvarnošću. Sunce je simbol ovisnosti zemaljske stvarnosti o nebeskoj.

Franjin životopisac sv. Bonaventura razvija trostruku simboliku sunca: duhovnu, alegorijsku i figurativnu. Sunce svojim bićem, sjajem i toplinom simbolizira božansko Trojstvo. Izvor Božjeg bića je u Ocu, njegov sjaj u Sinu i toplina u Duhu Svetomu. To je duhovna simbolika. Alegorijska simbolika označava Isusa Krista (izlazak-rođenje, zalazak-smrt); Djevicu Mariju (Ps 19,5); Crkvu na zemlji (Sirah 26,16). Figurativnom simbolikom sunce označava milost Duha Svetoga (Estera 11,11), kao što sunce stalno isijava svoju svjetlost, tako i duša mora stalno primati prosvjetljenje Duha Svetoga. U figurativnoj simbolici sunce također označava duhovnu borbu svjetla i tame, istine i laži.

Sunce nam može biti simbolom trajnog poziva na uspostavljanje i održavanje organske veze sa stvarnošću, u kojoj se prožima duhovno i materijalno, nebesko i zemaljsko, božansko i ljudsko. Tako individualizam postaje pukom iluzijom. Možemo zaniijekati svoje veze, prekinuti ih, odvojiti se, ali nikada ne možemo stvarno pobjeći od cjeline u kojoj smo samo dio. Prekinute organske veze s kozmosom, sa zemljom, s čovječanstvom, sa svakim stvorenjem, možemo obnoviti u kontemplativnom, mističnom odnosu s Bratom suncem.

«Mlado sunce» s visine se utjelovilo u nizini, na zemlji. Svevišnji je Kralj neba i zemlje. Sunce je naš veliki nebeski «brat», a zemlja je naša velika «sestra». Zemlja je u mnogim prastarim kulturama i religijama bila Majka, Sveta Majka. Franjo je nazivom «sestra» izričito svrstava u stvorenja. Time je jasno odvaja od njezinih božanskih atributa. Međutim, ne diže joj pridjev «majke». Ona je *Sestra-majka-zemlja*. Zadržavši pridjev «majke» Franjo je ostao vjeran biblijskoj tradiciji čovjekova odnosa prema zemlji, a time sačuvao i odnos strahopoštovanja pripadnosti njoj, našoj prastaraj majci.

Moderni homo sapiens demistificirao je svoj odnos prema zemlji. On «zna» da je ona nastala prije 4 milijarde i 700 milijuna godina. Početak svemira u kojem je smještena zemlja smješta negdje prije 15 ili 20 milijardi godina. Čovjek na zemlji živi oko 1,5 milijuna godina.

Međutim, sve te spoznaje o zemlji nisu i ne mogu zatrti mistični odnos prema njoj, odnos u kojem je zemlja više od puke materije. Uostalom, i sama nam znanost potvrđuje organsko jedinstvo sa zemljom. Teilhard de Chardin kaže da po evoluciji ne pripadamo zatvorenom svemiru. Mi smo dio otvorene kozmogeneze. Zemlja je napredovala do stupnja na kojem se nalazi čovjek. Čovjek je evolucija koja je postala svjesna sama sebe. A svijest i ujedinjenje su naizmjenični. Prema Teilhardu evolucija znači porast svijesti, a porast svijesti znači porast ili postignuće ujedinjenja. To se ujedinjenje ostvaruje u ljubavi. Biti «više» znači biti bolje ujedinjen. Bivovanje i ujedinjenje se upotpunjuju. Postignuto ujedinjenje značilo bi povećano bivovanje. Stoga možda ne bi bila smiješna sugestija da porast svijesti jedinstva čovječanstva, briga za druge na univerzalnom stupnju, pokret mira i nastojanja oko stvaranja autentičnog zajedništva, na različite načine označuju početke planetarne ljudske zajednice.

Međutim, ljudska ljubav je i isključiva. A ljubav koja bi ujedinjavala čovječanstvo ne može biti utemeljena na moralnim, juridičkim, patriotskim ili povijesnim temeljima. Svoju univerzalnost može ostvariti samo u spoznaji organske povezanosti. Naravno, čovjek ne može ljubiti samo kolektivno, anonimno. Čovjek iz jedinstvenosti vlastitog središta može prigrliti svaki pojedinačni oblik ljubavi - prema obitelji, naciji, prirodi - kao refleksiju same ljubavi. Kreativno jedinstvo ne poništava središte osobe. Jedinstvo s drugima i u drugima produbljuje vlastitu nezamjenjivost originalnosti u kozmosu. Što veće jedinstvo, to veća pojava raznolikosti. Svaka osoba sadrži vlastitu vrijednost u jedinstvu s drugima i drugim, koji ne samo da ne razaraju već povećavaju njegovu jedinstvenost.

Ovu složenu teološku misao (koju razrađuje Teilhard de Charidin) Franjo je živio na posve jednostavan način. Paleolitskom čovjeku zemlja je imala religiozno značenje. U prirodnim religijama postojala su obredna ulaženja u pećinu pri inicijacijama i pogrebima. Ulazak u pećinu predstavlja mistični povratak u majku. Franjo je često u svom procesu obraćenja zalazio u pećine, u «utrobu», tako da možemo reći kako je to slika njegova novog rođenja, preporađanja. Franjo je postao «novi čovjek», nedužan kao u stanju prije istočnoga grijeha.

Nanovo rođen, Franjo prepoznaje sva stvorenja kao «braću» i «sestre». Sa svom «braćom» i «sestrama» slavi zajedničkog Oca. Svaki «brat» i «sestra» posvješćuju mu

rodbinsku vezu s «najstarijim» Bratom, s Isusom Kristom. On je «izravna» veza s Ocem jer je «po njemu sve stvoreno». On je «Omega točka» (T. De Chardin) prema kojoj sve ide, sigurnost da kraj ovozemaljske stvarnosti nije njezino poništenje i apsurd. On je temelj vjere u obnovu svega stvorenoga, u «novo nebo i novu zemlju».

Svojim odnosom prema stvorenome, siromaštvom, poslušnošću i čistoćom, Franjo je postao simbolom nadolazećih odnosa i istovremeno paradigmatom načina njihova ostvarivanja na zemlji. Smrt, koju Franjo naziva svojom «sestricom», zadnji je sakrament totalnog siromaštva i istovremeno sakrament inicijacije potpunog sjedinjenja ili integracije božanskoga i ljudskoga.

Fra Bože Vuleta

Osnovna literatura:

1. *Eric Doyle, St. Francis and the Song of Brotherhood and Sisterhood, Franciscan Institute St Bonaventure, NY, 1984.*
2. *Leonardo Boff, Von der Würde der Erde, Ökologie, Politik, Mystik; Patoms, Düsseldorf, 1994.*
3. *Ökologisches Theologie, Perspektieven zur Orientierung, herausgegeben von Günter Altner, Kreuz Verlag Stuttgart 1989.*